

ZAČIATKY MAĎARSKÉHO EXPORTU VOJENSKEJ TECHNIKY NA BLÍZKY VÝCHOD*

PÁL G E R M U S K A

GERMUSKA, P.: Beginnings of the Hungarian Export of Military Equipment to the Near East. *Vojenská história*, 10, 3, 2006, pp. 58 – 70, Bratislava.

The author of the paper tried on the basis of Hungarian archive materials, recently made available, to outline first steps of the Hungarian foreign trade to increase the military equipment export. In the introduction the author states that the Hungarian industry – despite huge development programs in the beginning of the 50's managed to satisfy claims of the Hungarian People's Army. An export share in appreciation of the military industry products manufactured in Hungary has started to grow since the turn of the 50's and the 60's. The largest supplies of equipment were directed to Egypt, Syria and Iraq, in the first half of the 70's it was already 25 % of the Hungarian military equipment export. The author deals also with an issue why just the Near East was the greatest customer of Hungarian military products.

Military History. Hungary.50' and 60' years. Hungarian Export of Military Equipment to the Near East.

Za poldruha desaťročie od prelomu rokov 1958 –1959 do 1973 – 1974 maďarský priemysel enormne vzrástol. Zásluhou hospodárskej spolupráce vo vnútri socialistického bloku a získaním nových trhov, predovšetkým v rozvojových krajinách, sa hlavnou hnacou silou rastu stal export. Spod vplyvu tendencií charakterizujúcich priemysel sa nemohli vymykať ani podniky vyrábajúce výrobky vojenskej techniky (pre zjednodušenie: vojenský priemysel¹). Už aj preto nie, lebo značnú časť ich výroby predstavovali civilné výrobky. Navyše po reforme hospodárskeho mechanizmu v roku 1968 aj vojensko-priemyselné závody museli zohľadniť aspekty efektívneho hospodárenia² a boli vysoko zainteresované na vyhľadávaní nových trhov. Preto mali zvláštny význam tie hospodárske a vojenské kontakty, ktoré sa od druhej polovice 60. rokov vybudovali s blízko-východnými arabskými krajinami a z ktorých sa vykryštalizovala výnosná dlhodobá spolupráca.

V tejto štúdií sa na základe novospriístupnených archívnych materiálov pokúsim o náčrt príčin exportnej núdze, a v tej súvislosti úsilia maďarského zahraničného obchodu o zvýšenie exportu vojenskej techniky, ako aj o odhalenie jeho prvých krokov vo vzťahu k „spracovaniu“ trhov mimo socialistického bloku. Ďalší výskum je nateraz sťažený tým, že najdôležitejšie archívne materiály týkajúce sa dovozu a vývozu vojenskej techniky (podľa vtedajšieho názvoslovia „špeciálneho exportu a vývozu“) sú momentálne neprístupné: materiály predmetného odboru ministerstva zahraničného obchodu (MZO) sa stratili, a materiály podniku zahraničného obchodu Technika (TKV)³ sa len nedávno dostali od likvidátora do Ústredného spisového

*Výskumy súvisiace s touto štúdiou som realizoval s podporou štipendia Jánosa Bolyaiho z Maďarskej akadémie vied.

¹O pojme vojenského priemyslu pozri GERMUSKA, P.: A magyar hadiipar a hatvanas évek elején. In: RAINER, M. (red.): Múlt századi hétköznapiak. Tanulmányok a Kádár-rendszer kialakulásának időszakáról. Budapest : 1956-os Intézet, 2003, s. 90-128.

²O tomto probléme podrobnejšie: GERMUSKA, P.: A magyar hadiipari termelés és az új gazdasági mechanizmus (v tlači).

³Právnu predchodkyňu podniku zahraničného obchodu Technika (TKV), podnik skladových zásob Technika, založili ešte v roku 1953. TKV od začiatku 60. rokov sa zaoberal obchodom so zbraňami, ale oficiálne až v roku 1987 (!) bol zapísaný do Obchodného registra. (TÖMÖRY, Á.: Eltévett golyók. Kalasnyikov-fejlemények. Heti Világgazdaság, 1997, č. 42 /18. októbra/)

Vojenská história

archívu Ministerstva obrany. V súčasnosti prebieha ich revízia a spracovanie. Napriek tomu, z iných zbierok sa objavili také spisové materiály zahraničného obchodu a úradu plánovania, z ktorých – hoci zlomkovite – ale dá sa urobiť pomerne dobrá predstava o prvom nadviazaní arabsko-maďarských kontaktov a prvých dodávkach.

Podľa doteraz nájdených spisov sa dá konštatovať, že Maďarsko – ale aj ostatné socialistické krajiny – sa vďaka sovietskym iniciatívam mohlo zapojiť do dodávok vojenskej techniky na Blízky východ. Takto sa mohla umiestniť – so sovietskym súhlasom – staršia vojenská technika vyrábaná podľa sovietskej licencie a mohli sa získať nové objednávky na výrobky maďarskej konštrukcie (obrný transportér, prieskumno-plávajúce vozidlo – FUG, prostriedky rádiového prieskumu atď.). Aby bolo možné spracovať tému úplne, treba tiež presne vedieť, akým vojenským materiálom a v akom množstve podporoval Sovietsky zväz arabské krajiny. Nie je nezanedbateľná ani otázka, či satelitné krajiny sa zapájali do dodávok zbraní na sovietsky príkaz alebo z „vlastnej vôle“ uzavreli dvojstranné zahranično-obchodné kontrakty s krajinami Blízkeho východu. Keďže chýbajú náležité sovietske (ruské) pramene, v súčasnosti sa nedá podrobne spracovať blízkovýchodná sovietska vojenská politika – ani vo vzťahu k medzinárodnej koordinácii dotýkajúcej sa dodávok vojenskej techniky.

MAĎARSKÝ EXPORT VOJENSKEJ TECHNIKY

Maďarský priemysel – aj napriek veľkolepým rozvojovým programom realizovaným na začiatku 50. rokov 20. storočia – len v oblasti niektorých zbraní, streliva, jednotlivých vozidiel a spojovacích prostriedkov dokázal uspokojiť nároky Maďarskej ľudovej armády. V prípade moderných a veľmi drahých bojových vozidiel, obrnenej, leteckej, lokátorovej a raketovej techniky bolo Maďarsko odkázané na sovietsky dovoz. V záujme zachovania rovnováhy platobnej bilancie bolo zvlášť dôležité vyvážiť nepomer veľkého dovozu vojenskej techniky. Deľba práce a špecializácia vybudovaná v rámci Varšavskej zmluvy (VZ) a Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP) a koordinovaná Stálym výborom vojensko-priemyselnej spolupráce RVHP bola navyše podstatne jednoduchšia v prípade výrobkov vojenskej techniky, v porovnaní s civilnými výrobkami, keďže armády členských krajín boli vyzbrojené jednotnou – sovietskou – výzbrojou. Programy výstavby armád koordinované na rokovaníach VZ a kodifikované v dohodách, garantované dvojstrannými dohodami o dodávkach vojenskej techniky, sa v podstate nemohli upraviť.⁴ Päťročné, resp. ročné, dohody a protokoly zakotvili zoznamy, množstvo, proporciu vzájomne vyvezených alebo dovezených výrobkov a materiálov a aj platobné a úverové podmienky. Členské krajiny teda predstavovali – v podstate – istý a perspektívne plánovateľný trh.

Špecializácia a kooperácia v rámci RVHP začala fungovať od konca 60. rokov. Z hľadiska výrobkov vojenskej techniky sa maďarský priemysel mohol sústrediť na niekoľko výhodných oblastí (výroba vozidiel, výroba prístrojov, oznamovacia technika) a jej výrobky – vyrábané vo veľkých sériách – sa dali zužitkovať so ziskom. Takto bilancia exportu a importu vojenskej techniky v polovici 70. rokov ukázala nulové saldo, ba vo vzťahu k niektorým členským štátom sa podarilo dosiahnuť aj aktívum vo vývoze.

Pre – podľa vtedajšieho pomenovania – kapitalistický blok s dolárovým účtovaním, čiže v relácii mimo socialistického bloku, boli charakteristické dodávky z prípadu na prípad. Takéto kontrakty schvaľoval Politický výbor MSRS a/alebo Výbor obrany krajiny. Už pred zavedením

⁴JÁVOR, E.: A magyar honvédelmi politika gazdaságpolitika és a hadiipar fejlődéstörténete (1945–1990), valamint következtetések és elgondolások a rekonstrukciójához. Rukopis. 1993. Hadtörténelmi Levéltár (HL), Tanulmánygyűjtemény, II.

Vojenská história

zoznamu COCOM Maďarsko dovážalo zo Západu nanajvyš len licencie, resp. elektronické súčiastky a súčiastky a komponenty oznamovacej techniky. O tom, aby maďarské podniky exportovali vojenskú techniku do vyspelých krajín, nemohlo byť ani z ideologických, ani z technologických príčin, reči. Ale významným trhom sa stala práve skupina rozvojových krajín sovietskej alebo socialistickej orientácie od konca 60. rokov.

Na spotrebe výrobkov vojenskej techniky vyrobených v Maďarsku od prelomu 50. a 60. rokov sa zvýšil podiel exportu.

Zmeny podielu exportu medzi rokmi 1950 a 1980 v rámci maďarskej výroby vojenskej techniky⁵:

CELKOVÁ VÝROBA VOJENSKEJ TECHNIKY = 100				
	1950 – 1957	1958 – 1970	1971 – 1975	1976 – 1980
Z TOHO EXPORTOVANÉ (%)	10,4	37,0	47,0	66,0

V druhej polovici 60. rokov sa značne zvýšilo množstvo z Maďarska exportovaných výrobkov vojenského priemyslu: v roku 1970 maďarské podniky vyvážali do zahraničia o 60 % výrobkov viac než v roku 1966. V uvedených piatich rokoch (v období III. päťročného plánu) 58 % vyrobených zariadení oznamovacej techniky, 46 % munície a 48 % vojenských prístrojov využiteľných v zahraničí.⁶ Motorom veľkolepého rozšírenia exportu boli predovšetkým spolupráca a deľba práce vo výrobe v rámci bloku, a to posilnilo preniknutie na nové trhy (zbraní). (O kontraktoch medzi rokmi 1966 a 1970 pozri nasledujúcu tabuľku.)

Hodnota vývozu výrobkov maďarskej vojenskej techniky v rozpätí rokov 1966 až 1970 podľa jednotlivých krajín⁷:

KRAJINA	HODNOTA EXPORTOVANÝCH VÝROBKOV		
	MILIÓNOV £	MILIÓNOV USD	MILIÓNOV RUBEVOV
Zjednotená Arabská Republika (ZAR)	4,2	–	–
Sýria	2,9	–	–
Nigéria	–	0,6	–
Irak	–	0,1	–
Juhoslávia	–	0,5	–
Kórea	–	–	0,7
Spolu	7,1	1,2	0,7

⁵JÁVOR, E.: A magyar honvédelmi gazdaságpolitika és a hadiipar fejlődéstörténete 1945 – 1980. Rukopis. 1986. HL, Tanulmánygyűjtemény, II.

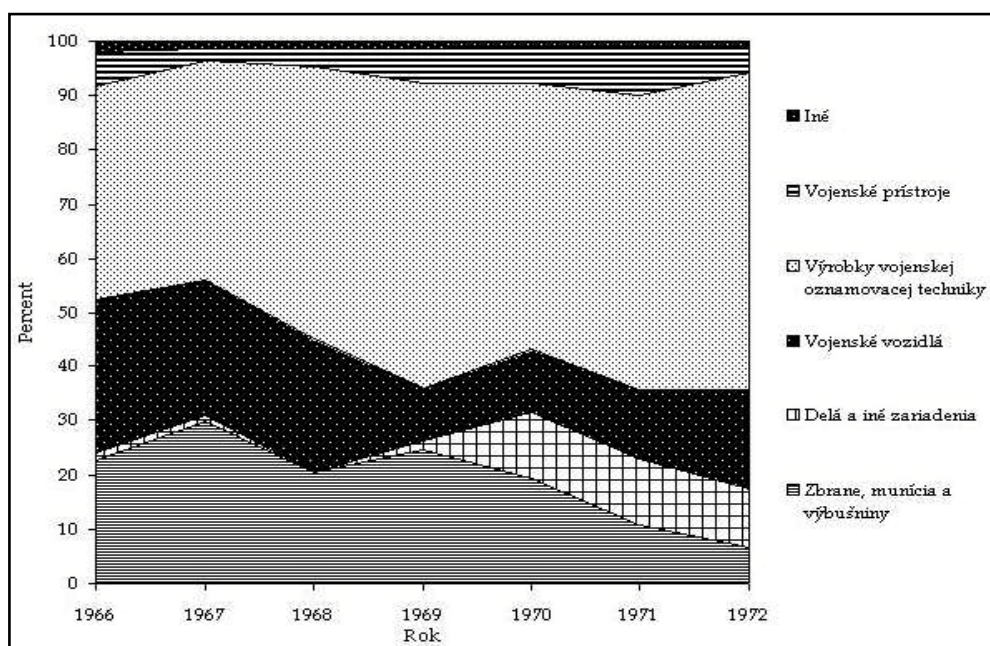
⁶A hadiipar helyzetének alakulása a III. 5 éves terv időszakában. (Budapest) KSH, [Vývoj situácie vojenského priemyslu v období III. päťročného plánu. (Budapest), Centrálny úrad pre štatistiku], 1971 s. 5, 9.

⁷Külfkereskedelmi Minisztérium: Jelentés a Honvédelmi Bizottság részére az 1966 – 1970. évi speciális áruforgalmi terv teljesítéséről. [Ministerstvo zahraničného obchodu: Správa pre Výbor obrany krajiny o plnení plánu obratu špeciálneho tovaru v rokoch 1966–1970]. HL, Országos Terhivatal šk. 118.

Vojenská história

Riadenie rezortu priemyslu sa usilovalo o to, aby maďarský vojenský priemysel namiesto výrobkov náročných na suroviny vyrábala výrobky s vyšším zhmotnením vývojového procesu a práce. S tým súvisela aj skutočnosť, že v maďarskom exporte sa v rozpätí rokov 1966 a 1972 s menšími výkyvmi, ale predsa len priamočiaro, zvýšil podiel výrobkov oznamovacej techniky a prístrojov a znížil sa podiel ručných zbraní a munície.

Rozloženie exportu výrobkov vojenskej techniky podľa skupín výrobkov v rokoch 1966 – 1972⁸:

Export, predtým bezvýznamného rozsahu, smerujúci do rozvojových krajín v roku 1970 sa skokovite, na šesťnásobok, zvýšil predajom 102 ks protiletadlových diel S-60, prístrojov na riadenie protiletadlovej delostreleckej paľby E-2 a 100 ks VKV rádioreléových staníc R-401. Dovtedajší podiel rozvojových krajín na maďarskom vývoze vojenskej techniky, predstavujúci 1,6 – 2,4 %, sa týmto kontraktom náhle zvýšil na 25 %.⁹ V prvej polovici 70. rokov sa stal potom stabilným trhom maďarského vývozu vojenskej techniky blízko-východný priestor: z celkového „špeciálneho“ exportu v roku 1971 do tohto regiónu smerovalo 18,5 %, v roku 1972 14,7 %, v roku 1973 vojenský materiál dodaný do Iraku a Sýrie predstavoval 11,9 %, v roku 1974 15,6 %.¹¹

⁸Ref. 6, s. 9. A hadiipari tevékenység 1972. évbén. (Budapest) KSH. [Činnosť vojenského priemyslu v roku 1972. (Budapest). Centrálny úrad pre štatistiku] 1973, s. 9.

⁹Ref. 6, s. 10-11.

¹⁰Ref. 8, A hadiipar tevékenység 1972. évbén..., s. 10.

¹¹A hadiipari tevékenység 1974. évbén. (Budapest) KSH [Činnosť vojenského priemyslu v roku 1974. (Budapest). Centrálny úrad pre štatistiku] 1975, s. 9.

Kontakty vybudované na začiatku 70. rokov boli základom pre dynamický rozvoj exportu v druhej polovici tohto desaťročia. V období rokov 1976 – 1980 sa na celkovej maďarskej vojenskej výrobe podieľal vývoz do rozvojových krajín sumou 140 miliónov USD. Zarátajúc do toho aj reexport (dodanie importovaného výrobku tretej strane), vývoz z armádnych skladových zásob a vojenské služby, podarilo sa v tejto oblasti dosiahnuť obrat vo výške 200 miliónov USD. Treba pritom poznamenať, že štruktúra exportu vojenskej techniky v rubľovom alebo dolárovom účtovaní sa zásadne líšila. Kým tri štvrtiny vývozu Maďarska do členských krajín VZ predstavovali výrobky oznamovacej techniky a prístroje jemnej mechaniky, do rozvojových krajín (z celkového „špeciálneho“ exportu 84 %) to boli zbrane a munícia.¹²

Na zahraničný obchod s vojenskou technikou dohliadal v štátnej správe tzv. Technický odbor MZO a realizoval ho hlavne TKV. V spojitosti s výrobou vojenskej techniky sa dostali do hry aj iné podniky zahraničného obchodu. (V súčiastkach oznamovacej techniky to bol Elektroimpex, v obrábacích strojoch Technoimpex a u komplexných systémov Gépexi atď.) Vyslovene s výzbrojou mohol obchodovať len TKV. V krajinách, ktoré sa považovali za najvýznamnejších obchodných partnerov, TKV otvoril aj pobočky (v Moskve napr. prevádzkoval kanceláriu s 3 – 6 ľuďmi), resp. na iných sľubných trhoch (Sýria, Egypt /ZAR/, Irak atď.) zamestnal stálych zomocencov, ktorí pracovali v spojitosti s miestnymi obchodnými pobočkami maďarských (veľ)vyslanectiev.

V exporte vojenskej techniky zásadne platili exportné účtovné systémy a devízové koeficienty, platné aj v iných oblastiach (národného) hospodárstva. Limitovanú cenu exportného výrobku určil Výbor na stanovenie cien vo vojenskom priemysle, čo bolo základom aj pre výpočet štátnej subvencie.¹³ Exportné subvencie pôvodne slúžili na vykrytie strát pri výrobe munície dodanej do socialistických krajín. V roku 1970 uznesenie Výboru obrany krajiny stanovilo, že na kapitalistický trh možno dodať len taký výrobok vojenského priemyslu, ktorý nevyžaduje subvenciu. Čiže na takéto ciele ani nevyčlenili financie. Výrobné podniky ale namietali, že oproti ich civilnému exportu ich vojenský export štát nepodporuje. Napríklad závody Mátravidéki Fémművek v kapitalistickom exporte rôznych túb a škatúl za každý dolár dostali späť 12 – 15 forintov¹⁴, na vývoz munície ale nemohli dostať štátnu podporu. Ba subvencia závisela aj od exportéra: TKV za chýbajúcej podpory nemohol predávať obrnené transportéry v zahraničí, ale keby ich vyvážal MOGÜRT,* tak za každý dolár obratu by dostal späť 17 – 18 forintov, čiže obchod by bol preňho výnosný.

Navyše, keď vojenská kapacita, ktorá sa nedala konvertovať na civilnú výrobu, a nedala sa využiť, jej konzervovanie ako tzv. „studenej kapacity“ zaťažilo značnými sumami štátny rozpočet. Vtedy sa zdalo lacnejšie poskytnutím náhrad stimulovať export vojenskej techniky v dolárovom vyúčtovaní, lebo takto sa dala viazať aj kapacita a ponechať počty odborníkov. Preto Výbor obrany krajiny v marci 1972 osobitným uznesením stanovil, že „keď export vojenskej techniky slúži modernizácii Maďarskej ľudovej armády alebo iným významným

¹²(Országos Tervhivatal Általános Szervezési Főosztálya) Előterjesztés (-tervezet) az MSZMP KB Gazdaságpolitikai Bizottsága részére: Javaslat a hadiipari termelés fejlesztési koncepciója irányelveire. 1979. július. [(Všeobecný organizačný odbor Štátneho plánovacieho úradu) Návrh (-plán) pre Výbor hospodárskej politiky ÚV MSRS: Návrh smerníc koncepcie rozvoja výroby vojenského priemyslu. Júl 1979.] Magyar Országos Levéltár (MOL) XIX–A–2–ma 31., šk. 4-6.

¹³Podrobne pozri: CSOBAY, J.: A magyar hadiipar virágzása 1968–1988. Haditechnika, XXII, (1998), č. 2, s. 77-79.

¹⁴Teda napr. pri hodnote exportu 100 USD podnik dostal 1 200 – 1 500 forintov.

*Pozn. prekladateľa: Podnik zahraničného obchodu špecializovaný na vývoz a dovoz nákladných a osobných áut, špeciálnych vozidiel, autobusov a ich súčiastok, automobilovej elektroniky atď.

záujmom, možno ho preferovať podobne ako civilný kapitalistický export¹⁵. Odvtedy export vojenskej techniky dostal také isté subvencie ako export civilných výrobkov.

Vývoz a dovoz vojenskej techniky sa realizoval tiež podľa špeciálnych pravidiel. 1. marca 1960 členské krajiny VZ vo Varšave podpísali dohodu o tranzite vojenského materiálu bez colnej deklarácie a bez fyzickej kontroly: „Tranzitné prepravy vojenského materiálu nepodliehajú colnej kontrole a nemožno ich zaťažovať clom a poplatkami. Údaje vzťahujúce sa na tranzit vojenského materiálu sú vojenským tajomstvom“ – znel verdikt. V Maďarsku sa osobitný tovar spočiatku prepravoval cez tri pohraničné železničné stanice: v Čope, Bihar-keresztesi a Štúrove. Vojenské výrobky exportované podľa zmlúv uzavretých podľa súkromného práva (a nie podľa medzištátnych dohôd) zo skladového priestoru výrobného závodu alebo zo skladov ozbrojených síl prevážali s ozbrojeným sprievodom až po pohraničnú železničnú stanicu. Tam v prepravnom liste uviedli fakt vybavenia bez colnej deklarácie a bez fyzickej kontroly. Od pohraničnej stanice až po miesto určenia tovar sprevádzal zmocnenec podniku zahraničného obchodu (vo všeobecnosti od TKV), ktorý mal so sebou aj konkrétny zoznam navagónovaného vojenského materiálu.

Koncom 60. rokov, práve pre vzrastajúci počet dodávok do krajín tretieho sveta vyčlenili ďalšie hraničné prechody na prepúšťanie vojenských transportov bez colného vybavovania: v cestnej doprave to boli Záhony, Komárom, Bihar-keresztes a Rösztke, v riečnej doprave Csepel-Szabadkikötő a Mohács, v leteckej doprave letisko Ferihegy.¹⁶ Zapojením týchto lokalít na všetky eventuality transportu sa mohol realizovať zahraničný obchod s vojenskou technikou.

ZAČIATOK EXPORTU ZBRANÍ NA BLÍZKY VÝCHOD

Môže sa vynoriť otázka, prečo sa vlastne Blízky východ stal prvotným cieľom dodávok zbraní z Maďarska, ale aj z ostatných štátov VZ. Sovietsky zväz a jeho spojenci aj v iných krízových regiónoch – v juhovýchodnej Ázii, v čiernej Afrike – podporovali rôzne marxisticko-komunistické hnutia a ozbrojené skupiny, ale Blízky východ sa považoval pre strategický význam ropných polí a Suezského prielivu za významnú oblasť. Navyše expanzívne ciele sovietskej svetovej politiky v tomto priestore nielen našli svoju odozvu, ale sa k nim pridružil aj kúpyschopný dopyt.

V 60. rokoch – pre obnovené a stále horúcejšie konflikty – každá krajina Blízkeho východu značne zvýšila svoje vojenské výdavky: priemerne dvojnásobne, z ropných príjmov bohatá Saudská Arábia zvýšila päťnásobne, miništát Kuvajt štrnásťnásobne. Štáty tohto regiónu, ktoré sa zaplietli aj do vojen medzi sebou, masívne zbrojili: za desať rokov zvýšili svoje vojenské výdavky: Izrael šesťnásobne, ZAR štvornásobne, Sýria dvaaplnásobne.

¹⁵(TKV:) Jelentés Bíró (József külkereskedelmi miniszter) elvtárs részére a Honvédelmi Bizottság 1972. március 23-i ülésén dr. Jávora (Ervin) elvtárs által tett észrevétellel kapcsolatban. 1972. március 31. [Správa súdruhovi Bíró (József Bíró, minister zahraničného obchodu) v súvislosti s pripomienkou s. Ervína Jávara na zasadaní Výboru obrany krajiny 23. marca 1972. 31. marca 1972.] Belügyminisztérium Központi Irattára (BM KI), Miniszteri közvetlen iratok 1972/99, s. 5.

¹⁶KKM: Előterjesztés (-tervezet) a Honvédelmi Bizottság részére a haditechnikai anyagok vám- és szemlementes kezelésének eljárásáról az új gazdasági mechanizmus körülményei között.; Melléklet a 001145/69 sz. HB-előterjesztéshez. 1969. október. [MZO: Návrh (koncept) pre Výbor obrany krajiny o vybavovaní materiálov vojenskej techniky bez colnej deklarácie a bez kontroly v podmienkach nového hospodárskeho mechanizmu; Príloha k návrhu pre Výbor obrany krajiny. Október 1969.] BM KI, miniszteri közvetlen iratok, 4706.

Vojenská história

Vojenské výdavky krajín Blízkeho východu v roku 1960 a 1969 v miliónoch USD, v cenách z roku 1960¹⁷:

KRAJINA	VOJENSKÉ VÝDAVKY V MILIÓNOCH USD	
	1960	1969
ZAR	225,9	890,0
Irak	118,7	245,7
Irán	182,9	457,7
Izrael	163,1	950,0
Jemen	7,0	11,0
Jordánsko	53,5	110,2
Kuvajt	5,0	70,3
Libanon	15,2	41,5
Saudská Arábia	50,0	263,1
Sýria	70,1	179,0

V najhorúcejšom konflikte, v arabsko-izraelskom spore, sa Sovietsky zväz od konca 40. rokov postavil na stranu prvých. V Egypte a Sýrii si vybudoval významné vojenské a hospodárske pozície a snažil sa aj o úzku spoluprácu s Irakom. Počas „šesťdňovej“ arabsko-izraelskej vojny v roku 1967 všetky členské štáty VZ a RVHP, s výnimkou Rumunska, prerušili diplomatické styky s Izraelom. Pre značnú územnú stratu (Egypt prišiel o Sinajský polostrov, Sýria o Golanské výšiny, Jordánsko o Zajordánsko) sa arabské krajiny chystali na odvetu a začali veľkolepé programy výstavby armád, na uskutočnenie ktorej dostali zbrane a úvery od socialistického bloku. Pred vojenským priemyslom VZ sa týmto otvoril trh s obrovským odbytom, ktorý bol pre zvýšené ropné príjmy aj solventný. Pravdou je, že Arabom sa nepredala najnovšia sovietska vojenská technika, ale zbrane a zariadenia, licenčne vyrábané členskými krajinami, a ktoré boli už dlhšie vo výzbroji. Značná časť príjmov takto obohatila východo-európske socialistické krajiny.

O získaní blízkovýchodných objednávok sa rozhodlo čiastočne na základe špecializácie vypracovanej Stálym výborom vojensko-priemyselnej spolupráce RVHP, čiastočne v slobodnej súťaži. V prípade výrobkov vojenskej techniky, na ktoré sa špecializovali jedna – dve krajiny (napr. protiletadlové delá) mohli arabskej strane dodávať podniky krajiny, výhradne určenej na výrobu. U takých výrobkov, ktoré sa vyrábali vo viacerých krajinách, jednotlivé členské štáty medzi sebou súťažili v obchode, sľubujúc nižšie ceny ako konkurencia. (Muníciu, tanky a ich súčiastky a ľahké zbrane napríklad NDR, ČSSR a Poľsko ponúkali za cenu nižšiu o 30 – 50 % ako Maďarsko, navyše Arabom ponúkali úver s 2,5 %-ným úrokom s dobou platnosti 8 – 12 rokov.¹⁸)

Maďarsko mohlo počítať s objednávkami na niektoré prostriedky protivzdušnej obrany, oznamovaciu techniku a špeciálne vozidlá. Vzhľadom na to, že na začiatku „šesťdňovej“ vojny izraelské letectvo prekvapivým leteckým úderom ešte na zemi zlikvidovalo takmer celú egypt-

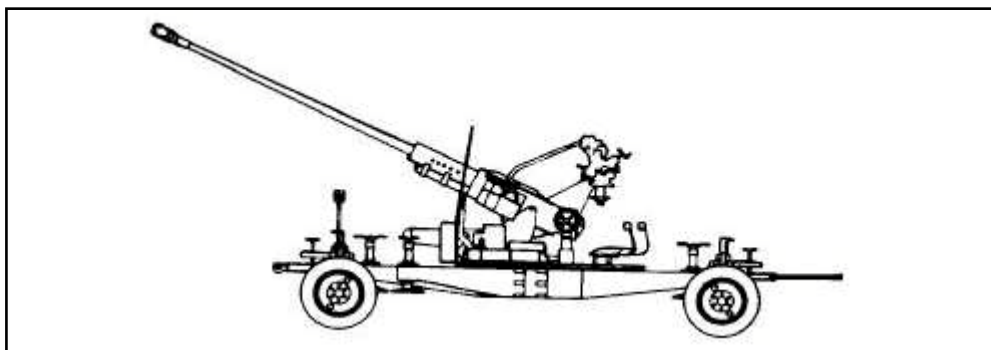
¹⁷SIPRI Yearbook of Armaments and Disarmament 1969/70. Stockholm : Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), 1970, s. 270-271.

¹⁸A TKV damaszkuszi állandó megbízottjának 1969. évi jelentése. 1970. február 20. [Správa stáleho zmocnenca firmy TKV z Damašku za rok 1969. 20. februára 1970.] MOL XIX–G–3–p šk. 2.

Vojenská história

skú vzdušnú flotilu,¹⁹ bolo len otázkou času, kedy v záujme vybudovania efektívnejšej protivzdušnej obrany EAR sa obráti s prvou žiadanou. V tejto súvislosti Maďarsko ponúkalo 57mm protiletadlové automatické delo S-60, ktoré už nepatrilo medzi najmodernejšie, vo výzbroji bolo od roku 1950.

Náčrtok 57mm protiletadlového automatického delá S-60²⁰:

Túto zbraň vyvinutú v ZSSR vyrábali podľa licencie – okrem Číny – len v Diósgyőri. Hoci jej výrobu v roku 1963 v Maďarsku zastavili, pre obnovený záujem na Blízkom východe ju znovu spustili. Automatické delo bolo vhodné predovšetkým na zničenie nízkoletiacich lietadiel, preto ich arabské krajiny nakupovali na doplnenie modernejších systémov protivzdušnej obrany zem-vzduch (V-75, S-125 a S-200²¹).

Prvý kontrakt na nákup vojenskej techniky sa podarilo uzavrieť predsa na dodávku výrobkov oznamovacej techniky. V roku 1967 – roku „šesťdňovej“ vojny – predalo Maďarsko Sýrii rádiové stanice a muníciu v hodnote okolo 40 miliónov forintov. V roku 1968 Sýria znovu nakúpila rádiové stanice za skoro 100 miliónov forintov,²² a vtedy podpísali prvú zmluvu na dodanie protivzdušných komplexov S-60 (delá, lokátory, prístroje na riadenie protiletadlovej delostreleckej paľby spolu).

V roku 1968 bol nadviazaný nový kontakt: v Bagdade premietli jeden film (reklamu) o v Maďarsku vyvinutom FUG-e. Iracká armáda sa zaujímala predovšetkým o protichemický variant bojového vozidla, ale aj o rok neskôr sa sondážne rokovania dostali iba po odovzdanie maďarského zoznamu ponuky.²³

¹⁹V prvých 60 hodinách vojny izraelské letectvo zničilo 451 egyptských lietadiel: 58 vo vzdušných súbojoch, ostatné ale takmer súčasným bombardovaním 10 egyptských vojenských letísk. Izrael stratil počas vojny len 45 lietadiel, z nich len jedna tretina sa stala obeťou arabskej protivzdušnej obrany. Podrobnejšie pozri: HUGHES, C. A.: *Achieving and Ensuring Air Dominance. A Research Report Submitted to the Faculty in Partial Fulfillment of the Graduation Requirements.* Alabama 1998, Air Command and Staff Collage, Air University, Maxwell Air Force Base. s. 10-11. (www.fas.org/man/dod-101/sys/ac/docs/98-128.pdf).

²⁰Worldwide Equipment Guide. Chapter 7. Air Defense. 1999. (www.army.mil/threats/products/weg/Chap-07.pdf)

²¹V súčasnosti sa pre tieto systémy vo všeobecnosti používajú americké kódové označenia SA-2, SA-3 a SA-6.

²²A hadiipar helyzetének és szerkezetének alakulása 1963 – 1967 évek között. (Budapest), KSH (Középgépipari Osztály). [Vývoj situácie a štruktúry vojenského priemyslu v rokoch 1963–1967. (Budapest), Centrálny úrad pre štatistiku (Oddelenie stredného strojárstva)] 1968, s. 15; A hadiipar helyzetének alakulása 1968. évbén. (Budapest), KSH. [Vývoj situácie vojenského priemyslu v roku 1968. (Budapest), Centrálny úrad pre štatistiku], 1969, s. 7 a 10.

²³TKV levele Külkereskedelmi Minisztérium Műszaki Osztálya vezetőjéhez, Baki Ferenc ezredeshez: szállítási lehetőségek megvizsgálása Irakba. 1970. augusztus 17.; [List TKV vedúcemu Technického Odboru Ministerstva zahraničného obchodu, plukovníkovi Ferencovi Bakimu: preskúmanie vývozných možností do Iraku. 17. augusta 1970.;] KKM Műszaki Főosztálya: Jelentés Dr. Szalai Béla (külkereskedelmi) Miniszterhelyettes elvtársnak Iraki Fél meghívása tárgyalás. 1970. szeptember 1. [Technický odbor MZO: Správa pre súdruha Dr. Bélovi Szalaimu, námestníkovi ministra (zahraničného obchodu) vo veci pozvania irackej strany. 1. september 1970.] MOL XIX-G-3-p, šk. 2.

V nasledujúcom roku sa v Sýrii aj napriek úsiliu pracovníkov zahraničného obchodu podarilo dosiahnuť len aký-taký úspech. Na prelome rokov 1968 – 1969 TKV mal už rokovania o predaji rozhlasových vysieláčiek s krycím názvom „Gyulafehérvár“, montovateľných na autá, v pokročilom štádiu. Vo februári 1969 ale v Damašku vypukla vládna kríza a nová sýrsky vláda a jej vojenský výbor pri revízii rozpočtu sa rozhodol, že armáde umožní len nákup z hľadiska vyzbrojenia len najnutnejších bojových prostriedkov. Takto nakoniec – namiesto Maďarov – prenosné rádiové prístroje malého dosahu mohli dodať firmy Siemens, Telefunken a CSF v celkovej hodnote 200 – 300-tisíc USD. Na začiatku roka 1969 sýrsky armáda ohlásila nároky na protivzdušné prostriedky. Maďarskí výrobcovia by dokázali splniť dodávku len bez lokátora SON-9 a len s dodaním v roku 1971, čo nevyhovovalo Sýrčanom.²⁴

Egypt, ktorý bol v najbezmocnejšej situácii, v apríli 1969 tiež signalizoval maďarskej strane, že by chcel nakúpiť značné množstvo prostriedkov protivzdušnej obrany a vozidlá: 400 ks protiletadlových diel S-60, 200 ks 57mm dvojhľavňových samohybných protiletadlových diel a 100 ks obrnených prieskumných vozidiel. Domáce kapacity už na roky 1970 – 1971 boli viazané výrobou systémov protivzdušnej obrany pre Sýriu, a dvojhľavňové delá sa v Maďarsku ani nevyrábali. Lajos Czinege** takto bol nútený nevyhovieť egyptskej prosbe, čím vyvolal menšie diplomatické komplikácie: v Káhire totiž odmietnutie „poskytnutia pomoci“ hodnotili ako faktor, ktorý negatívne ovplyvňuje medzištátne vzťahy.²⁵

Káhira dostala čoskoro pozitívnu odpoveď, hoci nie v inkriminovanej záležitosti. V júni 1969 Výbor obrany krajiny – na ťarchu úverového limitu otvoreného v roku 1967 vo výške 15 miliónov britských libier – povolil predaj vojenského materiálu Egyptu v hodnote 6 miliónov dolárov: v rokoch 1969 – 1970 dodanie rôznych rádiových staníc a súčiastok lietadiel v hodnote 0,6 miliónov USD, v rokoch 1971, 1972 a 1973 dodanie protivzdušných komplexov (bez lokátorov) a obrnených transportérov v hodnote 1,8 milióna USD ročne, čiže v celkovej sume 5,4 milióna USD.²⁶

V lete roku 1969 pracovníci maďarského zahraničného obchodu – v Sýrii – museli zápasit' aj s konkurenciou „bratských“ socialistických krajín. Sýrčania totiž hodľali nakúpiť použité tanky T-34, ale TKV už nezostavil ani cenovú ponuku, pretože sa dozvedel, že tanky sa dajú inde nakúpiť za polovičnú cenu.²⁷ Napriek ťažkostiam sa nakoniec podarilo uzavrieť obchod v hodnote niekoľko desiatok miliónov forintov: Sýria kúpila rádioreléové stanice R-403.²⁸

V záujme uspokojenia – aspoň čiastočne – požiadavky na zbrane, sa Egypt'ania snažili všetkými možnými spôsobmi vyvíjať tlak na maďarské vedenie. Túto prosbu najprv opakoval egyptský minister zahraničných vecí u vedúceho maďarskej diplomacie, Jánosa Pétera, potom delegácia Arabskej socialistickej únie intervenovala v tejto záležitosti u Lajosa Fehéra,*** resp. u samotného Jánosa Kádára. Ľady sa pohli: Lajos Czinege v liste informoval svojho egyptského kolegu, že predsa existuje možnosť vyriešiť tento problém. Egyptská delegácia koncom septembra už ohľadom žiadosti rokovala v Budapešti, aby ešte do konca roka 1969 mohli dostať 4 komplety S-60, a aby sa od roku 1970 mohli začať plynulé dodávky. Príslušné lokátory k delám sa dali získať len od Sovietskeho zväzu: 18. októbra ministerstvo obrany dostalo informácie, že v rokoch 1970 – 1971 Sovietska armáda odovzdá Maďarsku 22 ks použitých lokátorov po generálke. Po tejto informácii predkladal Czinege správu Politickému výboru MSRS o pomoci poskytnutej Egyptu, a PV na svojom zasadaní 21. októbra 1969 povolil predaj zbraní.²⁹

²⁴Ref. 18. **Pozn. prekl.: Lajos Czinege (1924 – 1998) v tom čase bol ministrom obrany.

²⁵Czinege Lajos: Jelentés a (z MSZMP) Politikai Bizottságnak. 1960. október 20. [Správa pre Politický výbor MSRS. 20. október 1969.] MOL M–KS 288, f. 5, cs. 501. ó. e., s. 172-174.

²⁶Honvédelmi Bizottság 4/204/1969. Határozat. HL, OT šk. 115.

²⁷Ref. 18.

²⁸A hadiipar tevékenysége 1969. évbén. (Budapest) KSH. [Činnosť vojenského priemyslu v roku 1969. (Budapest). Centrálny úrad pre štatistiku.] 1970, s. 8, 10. ***Pozn. prekl.: Lajos Fehér (1917 – 1981) bol v tom čase podpredsedom vlády.

²⁹Az MSZMP PB 1969. október 21-i ülésének jegyzőkönyve; Czinege Lajos: Jelentés a Politikai Bizottságnak. 1969. október 20. [Zápisnica zo zasadania Politického výboru MSRS; Lajos Czinege: Správa Politickému výboru. 20. októbra 1969.] Ref. 25.

Maďarsko mohlo uskutočnením vážnych reorganizácií, ako aj predajom zásob ministerstva obrany, dodať len 22 batérií (v roku 1969 štyri, v roku 1970 šesť a v roku 1971 12 batérií). Na to, aby sa mohol realizovať ďalší export po roku 1971, bolo treba organizovať aj domácu výrobu komplexu lokátorov RPK-1 (lokátor SON-9/A, prístroj na riadenie protiletadlovej delostreleckej paľby E-2 a diaľkomer DJA-6). Za účelom uzavretia zmluvy o dodávke v decembri 1969 sa plánovalo vycestovanie do Egypta delegácie predstaviteľov ministerstva obrany, ministerstva zahraničného obchodu, z Diósgyőri Magyar Vagon- és Gépgyár, TKV a ministerstva financií. Na rokovaniach v Egypte v súvislosti s cenami hodlali použiť „doložku najvyšších výhod“, teda realizovať predaj za takú istú cenu ako hociktojej spojeneckej členskej krajine VZ.³⁰ O rokovaniach v decembri 1969 ešte nemáme informácie, ale zmluvu uzavreli až v neskorú jeseň 1970.

Dôležitým bodom maďarsko-sovietskeho rokovania v rámci zasadania Stáleho výboru vojensko-priemyselnej spolupráce RVHP v dňoch 11.–14. novembra 1969 bolo dodanie exportovaných výrobkov – presnejšie dodanie chýbajúcich hlavných súčiastok – (22 kompletov rádiolokátorov SON-9/A, 22 ks agregátov diel SPO-30 a 22 ks agregátov lokátorov APG-15). Sovietska strana súhlasila s dodávkou lokátorov a agregátov len s tou podmienkou, že namiesto úveru bude protihodnota tovaru vyrovnaná clearingovým zúčtovaním.³¹ Po stále rozširujúcich sa blízko-východných ponukách a prosbách sovietska a maďarská delegácia – zjavne v záujme vyhýbania sa rivalite medzi členskými krajinami – predložili návrh Stálemu výboru, aby sa dodávky do rozvojových krajín vopred koordinovali (so zvláštnym zreteľom na dodávané výrobky, na exportné ceny a úverové podmienky). Ostatní členovia Stáleho výboru s týmto návrhom nesúhlasili, preto tento bod sa nedostal do plánu opatrení Stáleho výboru.³² Na sľubnom novom trhu teda väčšina členských krajín chcela byť prítomná aj za cenu podujat' sa na voľnej súťaži.

Na začiatku nasledujúceho roka vláda ZAR pozvala na návštevu Lajosa Czinegeho, maďarského ministra obrany, ktorý koncom apríla 1970 vyhovel tejto prosbe.³³ Hoci ani program jeho návštevy, ani podrobnosti o rokovaniach nie sú známe, pravdepodobne bola reč o zmontovaní a vyskúšaní protiletadlových diel, možno odzneli aj ponuky na ďalšie maďarské výrobky.

V júni 1970 – na základe rôznych sýrskych a egyptských ponúk a prosieb a návštevy Czinegeho na Blízkom východe – zainteresované ministerstvá (MO, ministerstvo hutníctva a strojárstva a MZO) a predstavitelia TKV sa snažili spoločne zostaviť zoznam výrobkov a vhodných konštrukcie, ktoré možno ponúkať blízko-východným krajinám. Sýria sa naďalej usilovala o posilnenie svojej protivzdušnej obrany, ale maďarská strana mohla dodať len obmedzené množstvo protiletadlových batérií S-60 (v roku 1971 päť, v roku 1972 šesťnásť) a len bez lokátorov. Maďari namiesto toho na predaj ponúkali pištole, samopaly AK-47, maskovacie siete a delostreleckú muníciu rôzneho kalibru. Navyše Sýria z pre ňu otvoreného úverového limitu v hodnote 6 miliónov britských libier už 1,7 milióna využila, ale ňou žiadané nové objednávky by predstavovali okolo 4,4 milióna libier.

Vo vzťahu k ZAR – zvažujúc aj kapacity maďarského priemyslu aj egyptské nároky – by do úvahy prichádzali: terénny nákladný automobil D-566 a obrnené prieskumné vozidlo alebo transportéry (FUG a OT). Na porade vzniklo rozhodnutie o tom, aby sa z týchto vojenských vozidiel poslali do Egypta po jednom kuse na ukážku. Na druhej strane sa už vopred zdalo, že nebude ľahké uzavrieť

³⁰OT Általános Szervezési Főosztálya szóbeli jelentése a HB-nak. 1969. november 21. Tárgyalási irányelvek (az) SZ-60 (as) légvédelmi berendezések eladására az Egyesült Arab Köztársaság részére. [Ústna informácia Všeobecného organizačného odboru Štátneho plánovacieho úradu Výboru obrany krajiny. 21. novembra 1969. Smernice na rokovanie o predaji protivzdušných komplexov S-60 pre Zjednotenú arabskú republiku.] HL, OT šk. 116.

³¹Je to vyrovnávanie záväzkov a pohľadávok bezhotovostnou formou, bankovým prevodom.

³²HL MN 1969/T 68/014/267.

³³HB Titkársága: Előterjesztés a HB-hoz. Hadiipari kapcsolatok a KGST-n kívüli szocialista országokkal, az arab és egyéb fejlődő országokkal. 1971. május 4. [Sekretariát Výboru obrany krajiny: Návrh pre Výbor obrany krajiny. Vojensko-priemyselne vzťahy so socialistickými krajinami mimo RVHP, s arabskými a inými rozvojovými krajinami. 4. mája 1971.] HL OT šk. 118.

obchod, pretože cena terénneho nákladného automobilu bola o 10-tisíc USD vyššia (20 tisíc USD), než cena na svetovom trhu a z vozidiel FUG mohli dodať len repasované kusy Maďarskej ľudovej armády a z obrnených transportérov mohli začať dodávky len v roku 1973.³⁴

V lete roku 1970 sa ale naskytla tentoraz možnosť dodávky do Iraku. M. T. Al-Windawi (bývalý iracký veľvyslanec v Bukurešti), teraz ako mimoriadny splnomocnený minister, predložil v auguste firme TKV dlhý zoznam irackých nárokov: pre irackú armádu žiadal rôzny vojenský materiál s okamžitou dodávkou. Na základe informácií od maďarského veľvyslanectva v Iraku TKV tiež zostavil zoznam domácich výrobkov s možnosťou ponuky na predaj³⁵, ale zásoby, z ktorých by sa mohli realizovať dodávky, boli len zo samopalov Kalašnikov a z príslušného streliva a z ručných protitankových granátov. Vopred sa informujúc o veľkosti irackých nárokov, TKV perspektívne odhadol, že úhrnný vojenský export by sa mohol pohybovať medzi 1 až 5 miliónov USD.³⁶ Z predmetných dobre predajných výrobkov mal domáci vojenský priemysel už plne viazané kapacity, a zmluvne zakotvené iné povinnosti na dodanie výrobkov do iných blízkovýchodných krajín nakoniec neumožnili uzavretie kontraktu s Iračanmi.

V septembri – pravdepodobne morskou dopravou – do Egypta dovezli na ukážku po jednom kuse z maďarského FUGu, obrneného transportéra a terénneho nákladného automobilu D-566, ktorými pre egyptskú armádu urobili predváždžiacu prehliadku. Predstavitelia ZAR sa uznaním vyjadrovali o maďarských výrobkoch a na obdobie 1971 – 1975 avizovali objednávku 4 000 kusov z D-566. Počas prerokovania podmienok úverov a dodávok sa ale nepodarilo vypracovať takú dohodu, na základe ktorej by Egyptania mohli nakúpiť väčšie množstvo techniky.³⁷ Tri ukážkové vozidlá boli na začiatku októbra 1970 z alexandrijského vojenského prístavu prevezené maďarskou námornou loďou Szeged.³⁸

Onedlho, v posledných dňoch októbra 1970, do toho istého prístavu vplávala námorná loď Hungária, na palube ktorej prichádzali dve batérie protiletadlového komplexu S-60 a dve rádioreléové stanice pre egyptskú armádu. 6. novembra z Budapešti vypravili ďalších 33 rádiových zariadení a od 10. novembra odborníci z Finommechanikai Vállalat pomáhali v Egypte pri zmontovaní rádioreléových staníc R-401 a R-405 a pri začínaní arabského obslužného personálu. Predstavitel egyptskej armády predniesol navyše nové nároky na ďalšie zariadenia oznamovacej techniky (káble, telefóny, rádiá, prenosné vysielačky atď.) približne v hodnote 1 milióna britských libier.³⁹

V októbri 1970 zavítala do Maďarska sýrska vojenská delegácia a chcela objednať výcvikové prostriedky, repasované bojové lietadlá (MiG-15, MiG-17 a L-29) v celkovej hodnote 3 milióny USD – opäť na úver. MZO odvolávajúc sa na vyčerpané úverové kvóty nepripúšťalo vôbec uzavretie kontraktu.⁴⁰

V polovici decembra 1970 Výbor obrany krajiny – dodatočne – schválil medzivládnu dohodu s Egyptom, ktorá sa vzťahovala na úverovanie dodávky systémov protivzdušnej obrany S-60 a inej vojenskej techniky. Výbor súhlasil aj s tým, aby Egypt a Sýria mohli objednať v Ma-

³⁴KKM Műszaki Főosztálya: Emlékeztető feljegyzés Dr. Szalai Béla miniszterhelyettes elvtársnál 1970. június 13-án megtartott értekezletéről a Szíriába és EAK-ba tervezett speciális szállításokkal kapcsolatban. [Technický odbor MZO: Pamätný záznam o porade u s. dr. Bélu Szalaiho dňa 13. júna 1970 v súvislosti s plánovanými špeciálnymi dodávkami do Sýrie a ZAR.] MOL XIX-G-3-p, šk. 2.

³⁵V zozname figurovali obrnené vozidlo, terénne nákladné auto D-566, protiletadlový komplex S-60 (bez lokátora), zariadenia oznamovacej techniky, samopaly AK-47 a AK-47D, pištole, delostrelecká munícia 57 a 100 mm, pechotná munícia, ručné protitankové granáty a míny a maskovacie siete.

³⁶Ref. 23.

³⁷Ref. 33.

³⁸TKV cairói (sic!) irodájának jelentése Mácsay Tivadar ezredes vezérigazgató elvtársnak. 1970. november 23. [Správa káhirskej kancelárie súdruhovi generálnemu riaditeľovi, plukovníkovi Tivadarovi Mácsaymu. 23. novembra 1970. /Pozn. prekl.: (sic!) poukazuje na nesprávny maďarský pravopis, správne malo byť: kairói/] MOL XIX-G-3-p šk. 2.

³⁹Tamže.

⁴⁰Ref. 33.

Vojenská história

ďarsku výroby vojenskej techniky do hodnoty 25 miliónov USD. Na druhej strane považoval za nutné usilovať sa o zvýšenie volumenu predaja za voľné devízy, čiže za hotovostné platby oproti úverovaniu.⁴¹

V rokoch 1971 – 1972 nebola uzavretá väčšia zmluva, len splnené skoršie kontrakty: v ich rámci sa dodali do Egypta a Sýrie protiletadlové batérie, resp. ich príslušenstvá. S platobnou disciplínou Arabov nemohli byť väčšie problémy, lebo ani v neskorších dokumentoch sa nevyskytla takáto sťažnosť alebo výhrada.

V roku 1972 – ako výsledok vyššie čiastočne uvedených zdĺhavých rokovaní a predpríprav – sa podarilo uzavrieť obchod na dodávku vojenskej techniky s ďalšou blízkovýchodnou arabskou krajinou, s Irakom, ktorý sa stal z krajín tohto priestoru v nasledujúcich rokoch najvýznamnejším nákupcom maďarských výrobkov vojenskej techniky. Počiatočný kontrakt prevyšujúci 2 milióny USD maďarskí dodávatelia v nasledujúcich rokoch do roku 1975 zvýšili na desaťnásobok (23,6 milióna USD), a od roku 1974 sa podarilo predat' vojenskú techniku Iráčanom už aj za platbu v hotovosti. Najpredávanejším druhom tovaru tu bol systém protivzdušnej obrany S-60, ale okrem jeho príslušenstva a munície kúpila táto arabská krajina aj obrnené vozidlá, rôzne pechotné zbrane a muníciu, ako aj rádiové stanice.⁴²

EPILÓG

Prostriedky protivzdušnej obrany, predané arabským krajinám cestou vyššie uvedených kontraktov, sa čoskoro mohli predviesť aj v ostrej situácii. 6. októbra 1973 (vo sviatok Jom Kippur) egyptské a sýrske vojská začali prekvapivý útok proti Izraelu v záujme opätovného získania území anektovaných Izraelom. V skoro trojtýždňových bojoch nakoniec podľahli ešte stále omnoho lepšie vyzbrojenej izraelskej armáde.⁴³

O to, že Arabi predsa len neutrpeli katastrofálnu porážku, sa rozhodujúcim podielom zaslúžili dodané zbrane z členských štátov VZ (medzi nimi prostriedky protivzdušnej obrany), ako aj organizačné reformy uskutočnené podľa inštrukcií sovietskych vojenských poradcov (napr. protivzdušnú obranu Egypta reorganizovali na samostatné veliteľstvo). Egyptská a sýrska protivzdušná obrana protiletadlové delostrelectvo s kapacitou 1300 batérií [pozostávajúce z automatických diel S-60, 100 mm KS-19, ZSU-23 a ZU-23) ako aj rôznych rakiet zem-vzduch (raketových batérií: 40 batérií V-75, 85 batérií S-125, 40 batérií S-200 a z pleca odpaľované rakety Strela – 2] a ich kombinovaným použitím sa oproti minulosti dosiahla ďaleko vyššia úroveň účinnosti.⁴⁴ Počas vojny Izrael stratil spolu 115 bojových lietadiel, z nich 52 bolo zničených delami a 48 raketami zem-vzduch. (Rozdiely vo výzbroji a v skúsenostiach medzi

⁴¹HB 6/217/1970. HL OT, šk. 117.

⁴²KGM Általános Szervezési Főosztálya: Feljegyzés Nemeslaki Tivadar (kohó- és gépipari) miniszter elvtárs részére – a haditechnikai export forgalom alakulása iraki relációban. 1976. október 27. [Všeobecný organizačný odbor Ministerstva hutného a strojárenského priemyslu: Záznam pre súdruha ministra hutného a strojárenského priemyslu, Tivadara Nemeslakiho – Vývoj exportného obratu vojenskej techniky v irackej relácii. 27. októbra 1976.] MOL XIX–F–6–ae, šk. 34.

⁴³Arabom nepomohlo ani to, že – zaradením medzipristátia v Maďarsku – na palube An-12-iek im zo Sovietskeho zväzu došli novo nakúpené moderné stroje MiG-23MS (prezývané ako: Floggeri). Kým ich zaradili do výzbroje, boje sa skončili. /L.S.: Bevetésen – A MIG-23. Aranysas, I. (2002), február/. Od Maďarska – ako urgentnú pomoc – dostala Sýria v dňoch vojny 90 ks stredných tankov, 12 lietadiel, rôzne zbrane a muníciu v hodnote cca 12,7 milióna rubľov. Honvédelmi Bizottság Titkársága: Tájékoztató jelentés a Honvédelmi Bizottság 1973. évből esedékes jelentősebb határozatai végrehajtásáról. 1974. március 13. [Sekretariát Výboru obrany krajiny: Informačná správa o realizácii významnejších uznesení Výboru obrany krajiny v roku 1973. 13. marca 1974.] BM KI Miniszteri közvetlen iratok. 1974/74. s. 16.

⁴⁴MUSELLA, L. M.: Air Operations During the 1973 Arab-Israeli War and the Implications for Marine Aviation. 1. April 1985. Marine Corps Command and Staff College Marine Corps Development and Education Command, Quantico, Virginia. /www.globalsecurity.org/military/library/report/1985/MML.htm/.

Vojenská história

bojujúcimi stranami zároveň dobre charakterizoval fakt, že okrem 40 vrtuľníkov bolo počas vojny zničených 370 egyptských, sýrskych a irackých lietadiel.)⁴⁵

Vzťahy sovietskeho bloku a štátov Blízkeho východu v nasledujúcich dvoch desaťročiach – s výnimkou dlhšieho alebo kratšieho prerušenia harmonických vzťahov – zostali úzke. Členské štáty VZ sa stali pravidelným dodávateľom zbraní pre značnú časť rozvojového sveta, čím získali pozoruhodné príjmy z exportu, často s výrazným ziskom. V prípade Maďarska tieto kontrakty zbraní nielen zlepšili obchodnú bilanciu v dolárovom účtovaní, ale značne prispeli aj k tomu, že podniky vyrábajúce vojenskú techniku odraziac sa z balastu domáceho hospodárstva sa stali ťahúňmi domáceho priemyslu. Zbrane dodané Arabom, napriek tomu, že už ani v momente ich nákupu nepredstavovali špičkovú technológiu, slúžili ozbrojeným silám⁴⁶ týchto štátov v početných regionálnych konfliktoch a v miestnych vojnách až do 90. rokov 20. storočia.

Preložil František Cséfalvay

P. GERMUSKA: DIE ANFÄNGE DES UNGARISCHEN EXPORTES VON MILITÄRTECHNIK NACH NAHEN OSTEN

Der Verfasser versuchte auf Grund der kürzlich zugänglich gemachten ungarischen Archivmaterialien eine Skizze der ersten Schritte des ungarischen Außenhandels zur Steigerung des Exportes der Militärtechnik anzubieten. In der Einleitung legt der Verfasser fest, dass die ungarische Industrie – auch trotz großen Entwicklungsprogrammen am Anfang der 50er Jahre – die Ansprüche der ungarischen Volksarmee nur im Bereich von einigen Waffen, Munitionen, Fahrzeugen und Verbindungsmitteln befriedigen konnte. Der Anteil des Exportes an der Verwertung der in Ungarn produzierten Produkte der Militärindustrie erhöhte sich erst von der Wende der 50er und 60er Jahre. Die größten Lieferungen der Technik führten nach Ägypten, Syrien und Irak hin. In der Mitte der 70er Jahre stellten diese Zustellungen sogar 25% der ungarischen Exportes der Militärtechnik dar.

Der Autor widmet sich auch der Frage, warum gerade der Nahe Osten der größte Einkäufer der ungarischen Militärprodukte war. Die Ölfelder im Nahen Osten und der Suezkanal in ihrer Nähe stellten ein strategisch wichtiges Gebiet dar. Obendrein, wichtige Tatsache stellte die riesige kaufkräftige Nachfrage dar: die einzelnen Staaten erhöhten jedes Jahr ihre Militärausgaben auf Mehrfache.

Die ersten ungarischen Kontrakte wurden im Jahre 1967 mit Syrien abgeschlossen. Es handelte sich um Lieferung von Radiostationen. Komplikationen entstanden im Zusammenhang mit der Handelstätigkeit mit Ägypten. Das arabische Land wollte nämlich solche Produkte (Flugabwehrmittel, Motorfahrzeuge) in solcher Menge und zeitlichem Horizont, dass die ungarische Seite nicht im Stande war, die Bedingungen der Lieferung zu erfüllen, was auch diplomatische Schwierigkeiten hervorrief. Der Autor erwähnt sowohl die Vorbereitungen der Realisation weiterer Kontrakte mit einzelnen Ländern des Nahen Ostens, als auch verwickelte Gespräche. Endlich lieferte Ungarn nach Ägypten Waffen für 22 Fliegerabwehrbatterien, zu denen die Lokatoren die Sowjets zuführten. Der Bezug von ungarischen FUG-s, Schützenpanzer und des Geländewagens D-566 nach Ägypten im Herbst 1970 kam am Schluss unter den Hammer und die Vorzeigexemplare wanderten zurück nach Ungarn. An dem Bezug der Militärtechnik in die Staaten des Nahen Ostens kooperierten die einzelnen Staaten des Warschauer Paktes nicht, im Gegenteil: sie standen im Wettbewerb. Der Autor vermerkt, dass mit der Zahlungsdisziplin der arabischen Länder keine Probleme waren, da nirgendwo in den Dokumenten solche Kritik vorkommt. Viele von den Waffen, die im Aufsatz angeführt wurden, wurden kurz nach ihrer Anlieferung scharf in dem Krieg im Oktober 1973 ausprobiert. Die arabischen Streitkräfte unterlagen zwar der israelischen Armee, doch an der Tatsache, dass sie keinen katastrophalen Niederschlag erlitten, haben einen Anteil auch die Waffenlieferungen aus den Staaten des Warschauer Paktes. (unter diesen auch die Mittel der Flugzeugabwehr) und die Reform der Streitkräfte in Ägypten, die mit der Hilfe der sowjetischen Ratgeber realisiert wurde.

Die Waffen, die der Verfasser in dem Aufsatz erwähnt, stellten weder in der Zeit ihres Einkaufes eine Spitzentechnologie dar, doch den Streitkräften der Ländern im Nahen Osten dienten sie in zahlreichen lokalen Konflikten und Kriegen bis zum Jahr 1990.

⁴⁵HUGHES, ref. 19.

⁴⁶Stači si pripomenúť len najvyhľadavanejší výrobok: Sovietmi aj Maďarmi vyrábané a Iraku dodané protiletadlové delá S-60 boli vo výzbroji irackej armády ešte aj počas vojny v Zálive v roku 1991. HUGHES, ref. 19. APPENDIX, E.: Desert Storm Iraqi Antiaircraft Weapons.